

Μαύρη ζωή, χρυσή ντοπιολαλιά

Η ιστορία μιας γυναίκας, μιας οικογένειας και μέσω αυτών ενός τόπου και μιας εποχής, στο νέο βιβλίο του Σωτήρη Δημητρίου

Του ΣΤΑΥΡΟΥ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗ

Η ΑΛΕΞΩ γεννήθηκε στην Πόβλα, σύνορο με την Αλβανία, «περπατάει» κοντά τα εκατό» (σ. 544), έχει παιδιά, εγγόνια και διοέγγονα (διγγονα τα λέει η ίδια), και ζει τώρα μόνη της στη Τουμενίτσα. Αυτή η μπάμπω είναι η αφηγήτρια στο τελευταίο βιβλίο του Σωτήρη Δημητρίου «Ουρανός απ' άλλους τόπους» (Πατάκης, 2021, βλ. σελ. 317 για το νόημα του τίτλου). Μιλάει σε κάποιον (ή και σε ομήγυρη), του απευθύνεται, χειρονομεί, βγάζει επιφωνήματα. Ο ακροατής - συγγραφέας αποτυπώνει στο κείμενό του τον ρυθμό του λόγου της, τον ήχο των επιφωνημάτων της, υποδηλώνει τις χειρονομίες της. Η αφήγηση είναι συνειρμική, η Αλέξω πάει από το ένα στο άλλο, επανέρχεται στα ειπωμένα, μιλάει αβίαστα για όσα της έρχονται κατ' επιφάνεια στη μνήμη, καταπώς λέει ο Παπαδιαμαντίτης - αυτό που η ίδια ονομάζει αφορολή, σαν ένας ακός που έρχεται από μέσα της και ανεβαίνει στην επιφάνεια της μνήμης. Ο Δημητρίου δεν μας έχει συνηθίσει σε τόσο πολυσέλιδα γραψίματα (577 σελίδες). Το βιβλίο αποτελείται από 96 ιστορίες, με τον δικό της τίτλο η καθεμιά, αλλά αυτοκαταρριζείται μυθιστόρημα. Ακούω ήδη την πρώτη έντοση: δεν πρόκειται για μυθιστόρημα, μια συλλογή μικρών διηγημάτων είναι, σαν και αυτά που έχουμε διαβάσει και

θαυμάσει στον Δημητρίου. Το γεγονός ότι όλες τις ιστορίες τις διηγείται το ίδιο πρόσωπο δεν είναι αρκετό, θα πουν, για να κάνει ένα κείμενο μυθιστόρημα.

Αγαπά πολύ το μυθιστόρημα, αλλά ας μη μετατρέψουμε, προς Θεού, μια ειδηλογική κατηγορία σε αξιολογικό κριτήριο. Έχουμε όλοι μας διαβάσει τόσα και τόσα πεζογραφικά αριστουργήματα που δεν ήταν μυθιστορήματα. Και από την άλλη, γιατί άραγε δεν είναι μυθιστόρημα ο «Ουρανός απ' άλλους τόπους»; Αφηγείται την ιστορία μιας γυναίκας, μιας οικογένειας και μέσω αυτών ενός τόπου και μιας εποχής: κλασικά στοιχεία του μυθιστορηματικού είδους.

Χωρίς παιδική ηλικία

Η Αλέξω έχει άλλες πέντε αδελφές και έναν μικρό - έβδομο γένος - αδελφό. Η μάνα τους, η Μπλιά, είναι μια γυναίκα ακατάβλητη εργατικότητας, «από νύχτα σε νύχτα ζεμένη στο μάγκανο» (σελ. 22), προκομμένη («όπου ήβρισκε εδώ, εκεί, φρωλιά με κόμμα, τσίτωνα κηπικά, μυρωδικά. Ουδέ πθαμιά χέρσο» (σελ. 107), συντητ, προνοητικη, φιλόξενη και φιλόλληλη (σελ. 68), «ψωμοδότα», ένα βήμα μπροστά από την κοινωνία της (έβγαλε πρώτα τα «ρουτιά», πρώτη φόρεσε παπούτσια, από τις πρώτες που άφησε κάτω την κοτσίδα της, σελ. 21). Αλλά είναι και σκληρή με τα παιδιά της: τα στελ-

Το βιβλίο «Ουρανός απ' άλλους τόπους» αποτελείται από 96 ιστορίες, με τον δικό της τίτλο η καθεμιά, αλλά αυτοκαταρριζείται μυθιστόρημα.

Η αφήγηση είναι συνειρμική, η Αλέξω πάει από το ένα στο άλλο, επανέρχεται στα ειπωμένα, μιλάει αβίαστα για όσα της έρχονται στη μνήμη.

νει σε βαριές δουλειές από πολύ μικρά (βλ. σελ. 137-138). Στις κοινωνίες αυτές δεν υπάρχει παιδική ηλικία. Η Αλέξω, που έχει τη μάνα της πολύ ψηλά, της την καταλογίζει συχνά τούτη τη σκληρότητα.

Το σπίτι τους είναι ανοικτό, μοναστηρόσπιτο (σελ. 14 και επανειλημμένα), έχει όλα τα καλά, κάρη στην εργατικότητα και την αξιοσύνη αυτές της γυναίκας - ο πατέρας, πρόεδρος του χωριού, είναι καλός άνθρωπος αλλά μάλλον τεμπέλης.

Ο «Ουρανός απ' άλλους τόπους» είναι το ομαδικό πορτρέτο μιας κοινωνίας: φτώχεια, πείνα, σκληρή δουλειά, καταπίεση των γυναικών και των μικρών παιδιών, βία και αποκλεισμός (τη δύστηνη Παναγία που την έχουν βιάσει Τσάμινδες - Τούρκοι, στη γλώσσα του τόπου - δεν θέλουν να τη δουν ούτε οι γονείς της, γιατί είναι μια μολεμένη και την αφήνουν να πεθάνει, σελ. 287-293), δεισιδαιμονία, καταλαλιά, κατάρτες, τυφλά μιση, ξεντεμός (Αμερική, Αυστραλία, Γερμανία), πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος. Το κύριο γνώρισμα ήταν ασφαλώς η φτώχεια και ο άπιστευτος μόχθος που απαιτούνταν συνακόλουθα για τη μουκιά το ψωμί, «για τη καψιά στο στόμα». Οι γυναίκες στα χωριά της Μουργκάνας κάνανε κυριολεκτικά το ξύλο γένεμα (βλ. σελ. 328-329)!

Ο κόσμος της Πόβλας και των γύρω χωριών είναι ένας κόσμος γυναικείος, οι άνδρες λείπουν στον στρατό και τους πολέμους, γυρνάνε καλατζίδες στη νότια Ελλάδα, μεταναστεύουν. Οι γυναίκες κρατάνε τη ζωή στα χέρια τους. Και όμως, το κεντρικό γεγονός στη ζωή αυτών των δυνατών γυναικών ήταν ο γάμος,

εκεί κρινόταν η μοίρα τους, για την οποία οι ίδιες δεν είχαν λόγο - «μας πούλαγαν, δεν μας πάντρευαν, λέει η Αρετή», αδελφή της Αλέξω (σελ. 62). Αν η κόρη «είχε ακουστεί» - για το τίποτε - έμενε ακάλυπτη, δεν τη ζητούσε κανείς σε γάμο.

Είναι ένας κόσμος, προφανώς, του προφορικού πολιτισμού, όπου το τραγούδι και ο χορός έχουν μεγάλη θέση: «έστρωναν τον χορό με τα τραγούδια πο' 'πρεπε και με τα τμήματα, όχι ταραές και φωνές» (σελ. 160). Η θρησκευτικότητα δεισιδαιμονική: «ο πατέρας ήταν βιάσφημος, λόγο και χριστοπαναγία, αλλά ήτανε και θρήσκος», κρατούσε τις νηστείες (σελ. 64, βλ. και σελ. 291).

Ο φόνος της μάνας

Από όσα έζησε και τράβηξε η Αλέξω ένα μένει μέσα της άσβηστο και την περονιάζει ακόμη και τώρα στα βαθιά γεράματα, και έρχεται και επανέρχεται στην αφήγησή της από την αρχή (σελ. 14) έως το τέλος: ο φόνος της μάνας της από τους αντάρτες. Όλη η φαμίλια γλίτωσε εκτός από τη μάνα: την πιάσανε, την πήγανε στον Λια και τη σκότσσαν. Όταν, στα στερνά της, ένα καράβι θα πιάσει στη Τουμενίτσα μεταφέροντας ομήρους από την Ουγγαρία και πολλούς κόσμος, «μελισσολόι», κατεβαίνει στο λιμάνι να τους υποδεχθεί, θα πάει μαζί τους και η Αλέξω.

«Εκλαιγαν όλοι πούπταν όξω,

έκλαιγαν και αυτοί που ερχόντανε. Οχι εκλαιγαν, θρήνος. Είχε ανάψει η ψυχή μέσα και γούριαζε. Χαιρετούσαν με μαντίλια, με τα χέρια. Κάθε βολά που έβγαίνε βάρκα, γουριάζαμε όλοι. Καλωσέρθαναν, καλωσέρθαναν. Καλώς σας ήβραμαν, καλώς σας ήβραμαν. Επεφταν ο κόσμος στις αγκαλιές να πνιγούν. Ο τόπος γίνκε σαν να σύννεφε. Σκεπαινεται ο ήλιος; Σκεπαινεται από το βάι του κόσμου. Εγώ τίπραζα με μωσκαίρες γυναίκες μη δω την μάνα. Όλα τα χρόνια ήλεγμε με την γνώμη μου ότι είναι στην ομηρία. [...] Ηβγε και η τελευταία βάρκα, νύκτωρα, και η μάνα δεν ήβγε. Τότε εγώ ανάβλιαζα, τότες με περόνισσε» (σ. 542-543).

Η Αλέξω είναι αντικομμουνίστρια, είναι του Ζέρβα (σελ. 195). Βρίζει τους κομμουνιστές και τους υποστηρικτές τους, με πάθος και έμπνευση. «Αυτές που δεν έκαναν ούτε για σκακίτρο στ' αμπέλι» (σελ. 255), λέει για τις κομμουνίστριες, έκαναν διαφωτισμό. Ο άντρας της ο Φώτος έχει πάει για λίγο στους χιτίδες (σελ. 407) και έτσι θα πάρουν ένα σπιτάκι στη Νέα Ελβετία της Τουμενίτσας, που, αν δεν ήσουν εθνικόφρων, δεν το έπαιρνες (σελ. 531). Στο χωριό, στην Πόβλα, μετά τον χαμό της μάνας της, πάει πολύ σπάνια, σε καμιά κηδεία, «αρά και πού σε λύπη» (σελ. 268). Δεν το αντέχει, εξάλλου ρήμαζαν όλα, λόγγασαν.

Κύριο γνώρισμα της κοινωνίας της Πόβλας και των γύρω χωριών, όπως την αφηγείται το βιβλίο, η φτώχεια και ο άπιστευτος μόχθος που απαιτούνταν συνακόλουθα για την μουκιά το ψωμί, «για τη καψιά στο στόμα».